

MindenKIBER?

John Armitage és Joanne Roberts *Living with Cyberspace: Technology and Society in the 21st Century* című kötetének recenziója

Rengeteg kérdés, kevés válasz

Hol találkozik a mindennapi élet és a kibertér? Hogyan elmélkedhetünk az internet hatásairól a kultúra, a média, az oktatás, a gazdaság és a kormányzás mindennapi gyakorlatában? Hogyan szívárognak be a kiber-elméletek az olyan, látszólag egymástól teljesen távolálló tudományokba, mint a szociológia, a politológia, a kulturális tanulmányok, a technológiavizsgálatok, és a kommunikációs tudományok? Milyen új fenyegetéseket tartogat számunkra a kibertér? Hol vannak a mindennapi élet és a kibertér között húzódnó határok? Hogy viszonyul a kibernetikus technológia és a társadalom egymáshoz? Ez csak néhány kérdés azok közül, amelyet John Armitage (a Newcastle-upon-Tyne-i Egyetem Multidiszciplináris Tanulmányok tanszékének vezetője) és Joanne Roberts (a Durham-i Egyetemen nemzetközi gazdálkodást oktat) vizsgál az általuk szerkesztett *Élet a kibertérben: technológia és társadalom a 21. században (Living with Cyberspace: Technology and Society in the 21st Century)* című gyűjteményben, amelyben a számítógéprendszerek és -hálózatok által alkotott metaforikus térrel kapcsolatban többedmagukkal multidiszciplináris mélyfúrásba kezdtek.

Ez a kötet azt sugallja, hogy a mindennapi életet a 21. században a kibertér jelenléte olyannyira átszövi, hogy a kibernetikai technológiák gyakorlatilag uralják a kortárs diskurzusokat a társadalom, a kultúra, a politika és a gazdaság területén egyaránt. A kibertér és a kibertechnológia életünk minden egyes szegmensére hatással van. Ez az „úti-könyv” egy új világba kalauzolja az olvasót, melyben az elméleti és gyakorlati kutatások oly gazdag és változatos irányok felé mutatnak, mint az androidok, a biotechnológia, az elektronikus kereskedelem, a gyorsuló mindennapi élet, az információhoz való jog és hozzáférés, a hadsereg és a szórakoztató ipar kapcsolata, a feminizmus, a demokratikus gyakorlat, vagy az emberi tudat. Csokorba szedi mindazon szakembereket – szociológusoktól, illetve politológusoktól kezdve, feminista kritikusokon és gyakorlati szakembereken át a közgazdászokig –, akik legfrissebb elemzéseikkel rávilágítanak arra, hogyan is fest a 21. századi mindennapi élet a kibernetikus technológiák tükrében.

A *Living with Cyberspace: Technology and Society in the 21st Century* című könyv összehozza Észak-Amerika, Nagy-Britannia és Ausztrália legjelentősebb kiber-teoretikusait, feltérképezni a jelen s a jövő virtuális tereit. Az esszék négy fejezetre szedve – kibertársadalom, kiberkultúra, kiberpolitika, kibergazdaság – kívánják bemutatni a technológia és a társadalom 21. századi kapcsolatának összefonódásait napjaink, a témában leg-

kurrensebb kutatók – John Armitage, Verena Andermatt Conley, James Der Derian, William H. Dutton, Phil Graham, Tim Jordan, Wan-Ying Ling, David Lyon, Ian Miles, Joanne Roberts, Saskia Sassen, Cathryn Vasseleu, McKenzie Wark, Frank Webster – munkáin keresztül. Probléma azonban, hogy legtöbbjük csak dilemmákat és kérdéseket vet föl, válaszokat nem mindig ad.

Kiberközhelyek

I. Rész: Kibertársadalom. A fejezet első tanulmánya igyekszik lefedni az információs társadalommal kapcsolatos viták és ideológiák változásait (eléggé zanzásítva), kezdve Daniel Bell 1970-es években megfogalmazott neoliberais, posztindusztriális nézeteitől, az ún. „súrlódás nélküli kapitalizmusról”, eljutva Bill Gates és Al Gore 1990-es nyilatkozatáig a globális információs infrastruktúrával kapcsolatban.

Ezeket keresztül David Lyon ebben a részben hosszan kifejti a sokak által már megénekelte hatalmas általánosságot: az információs társadalom nem valósulhat meg egy olyan társadalomban, ahol az állampolgárokat megfigyeli és ellenőrzi a kormány, illetve egyéb kereskedelmi érdekcsoportok. Hozzáteszi azonban, a kibertársadalom új társadalmi normákat képes közvetíteni, amelyek „segítenek a klasszikus szociológiai kapcsolatok felszíné alá ásni, hogy kiderüljön, valójában mi táplál, vagy gátol bizonyos kapcsolatokat, illetve megmutassa, milyen személyes traumák válhatnak közüggé” (33. oldal). Példaként Lyon esettanulmányokat idéz, amelyek között szerepel Nina Wakeford, a *Nemek közötti kapcsolatok egy internet-kávézóban* elnevezésű vizsgálata, vagy Daniel Miller és Don Slater mindennapi tapasztalatai az internetről Trinidadban.

Frank Webster, aki jól ismert (?) az *Információs társadalom elméletei* című munkájáról, vitatja, hogy túl kellene lihegni a kiberkultúra jelentőségét, és helyette azt tanácsolja, inkább konkrétan a digitális gazdaság és a „kiemelkedő minőségű” kapitalizmus az, amely segítségével sokat lehet profitálni, (bár ilyenkor – mint hozzáteszi –, sokan ki vannak zárva ezen javak birtoklásából). Az ambivalencia szemléltetésére szembeállítja a kortárs kiber-diskuzusokban fellelhető „beszélgetés szabad lehetőségét” az alapvető infrastrukturális javakkal (víz, egészségügy, oktatás, lakhatás) nem rendelkező „Negyedik világgal”.

A fejezet utolsó esszéjét *Kronotópia* címmel (a fogalom, a sebesség és az utópia szavak összeolvadásából jött létre) maguk a kötet szerkesztői, John Armitage és Joanne Robert írták. A szerzők „a globális kinetikus elitnek” szentelték ezt a tanulmányt, egy olyan csoportnak, melybe beletartozik például Bill Gates és az 1990-es évek közepén írt könyve, a *The Road Ahead* (a Windows mindenható ura ekkor még nem fedezte fel, és ásta bele magát az internet rejtelméibe), Stan Davis és Christopher Mayer *Blur*-je, vagy Manuel Castells és Anthony Giddens munkái. Armitage és Roberts azzal érvelnek, hogy míg sok szerző látszólagos keresztet-hadjáratot indít a digitális szakadékok betömődése mellett, és hogy az internet a „tömegé” legyen, vagy éppen a technológiai fokmérő egyre magasabb értéket mutasson, manapság inkább a hozzáférésre van szüksége az embereknek, és nemcsak e-mailjeik elérésére céljából, vagy egyszerű böngészésre, hanem szélessávú internetezésre. Ez azt jelenti, hipermodern, vagy „túlzott személyes

tapasztalatok kronodisztopiája jelenik meg, melynek gyökerei az individualizált társadalomban rejlenek” (43. oldal). Vagy abban, hogy a nyugati jóléti társadalom legnagyobb problémája az, hogy a letöltési sebesség eléri-e a 100 Mb/szekundumot...

Kiberképződmények, sci-fi-háborúk

A II. rész egy új képződményről, a kiberkultúráról s az általa teremtett „iparról” szól, melynek kiaknázásában főleg Hollywood jeleskedik igazán. Az első tanulmányban James Der Derian kifejti, a korábbi hidegháborús hadipari komplexumok után, a 21. században létrejött egy szórakoztató-hadipari komplexum, melynek tevékenységét csak „virtuóz háborúnak” nevezi: „azt hisszük, hogy ha katonailag „besegítünk” olyan távoli és hátrányos helyzetben lévő vidékeknek, mint az „Öböl”, Bosznia, vagy Koszovó, az etikus” (61. oldal). Mint kifejti, ennek elhítetésére igen egyszerű módszert talált az Amerikai Hadsereg, a honlapjukról (<http://www.americasarmy.com>) letölthető számítógépes játék (Empower Yourself. Defend Freedom) egyrészt pont a fent idézett gondolatokról győzi meg a gamert, másrészt, kvázi toborzási eszközként is szolgál.

A kibernetika szerves részét képezi új életformák és genetikai módosítások létrehozása is. McKenzie Wark ennél fogva elemezni kezdte a *Gattaca* című filmet (írta és rendezte: Andrew Nichol). A disztópikus sci-fi-thrillerben genetikai kísérleteket hajtanak végre az embereken, hogy szebb és intelligensebb egyedeket hozzanak létre. Fölteszi a költői kérdést: azt hisszük ez egy erőltetett, földtől elrugaskodott ötlet, amely a valóságban nem történhet meg? Wark szerint ez közelebb van, mint gondolnánk, hiszen a génmanipuláció és a klónozás lehetősége (lásd Dolly bárány 1996-2003) már nem csak elméleti, hanem igenis létező dolog. Az automaták, androidok, robotok, digitális avatárak, mesterséges élet és -intelligencia mind-mind olyan dolog, amely az elmúlt 20 évben meghatározta a sci-fi műfaját Hollywoodban, és már kevés választ el minket attól, hogy ezek ne csak a tudományos fantasztikum témái legyenek.

Köbuki, a kibergizda rendszergazda meghekkeli az antikiberfeminista tőzsdét?

A III. és IV. fejezet (kiberpolitika és kibergazdaság) a kibertér politikai és gazdasági karakterisztikájára fókuszál. Esettanulmányokat közöl arról, az internethasználat hogyan befolyásolja politikai nézeteinket, aktivitásunkat, összegyűjti a digitális kapitalizmus legjellemzőbb vonásait, valamint az új kereskedelmi szereplők megjelenési formáit a média kibertérében. Bill Dutton (az Oxford Internet Institute igazgatója) és Wan-Ying Lin esszékjünkben kitér arra, hogy az internet hogyan mozgósította a Los Angeles-i polgárokat a Közüzeti Bizottság döntése ellen, mely során új telefon körzetszámot akartak bevezetni a meglévő helyett. Dutton és Lin bemutatta, hogy a webes aktivitás azért lehetett hatékony, mert hatással volt a médiára. A tanulmány e mellett több példát is felsorol, hány békés tüntetés megszervezésére voltak alkalmasak a közösségi oldalak és általában az internet.

A kibertér genderelemzésére is sor került, egy széles körben indított vizsgálat keretében a nők és női csoportok internetes aktivitását is tanulmányozták. Ez főleg két kontribúcióra helyezi a hangsúlyt: az internetes térben a nők hogyan pozicionálják magukat állampolgárként a mindennapi gyakorlatban, illetve a politikában. Saskia Sassen vizsgálja azt is, hogy a nők hogyan vesznek részt az interneten keresztül elérhető vállalkozói tevékenységekben (e-commerce, start-upok stb.), mennyire nyitottak és érdeklődőek a technológiai újítások irányában (nyitott forráskódú szoftverek használata, IKT {információs és kommunikációs technológiák} stb.).

Nem a harmadik fejezetben szerepel ugyan, de ehhez a gondolatmenethez tartozik Verena Andermatt Conley kiberfeminista tanulmánya, amely újraértelmezi Donna Haraway híres „kiborg kiáltvány”-át, azon keresztül pedig a kiborg-polgárságot, a neo-imperializmust, az informatika uralmát, majd arra a következtetésre jut: „sem istennők, sem gépek, hanem a női kiberpolgárok képesek létrehozni vagy újralétrehozni a világot” (155. oldal)...

A maradék három tanulmány középpontjában a teljesítmény, valamint az azon keresztül gyakorolt architekturális megszorítások, jogszabályok és kereskedelmi érdekek állnak, Phil Graham, Tim Jordan és Ian Miles tollából. Utóbbi leírja, hogy a kereskedelmi versus közösségi modell feszültséget teremt a kiberkultúrában, mert a kereskedelmi érdekek uralkodni próbálnak a nem-kereskedelmi javakon (ezt Miles szabad piacok versus korlátozott határok terminológiával illeti). Ezek közé tartoznak a technológiai és társadalmi korlátok, mint például a keresőprogramok és adathalász portálok összejátszása, vagy azon felhasználók, akik felforgatják e korlátozásokat az illegális letöltésekkel, illetve a szabályozó mechanizmusok elkerülésével.

Jordan differenciálja a kibererő fogalmát egyénire és társadalmira. („A kibererő az a hatalom, amely mintát ad a politika, a technológia és a virtuális társadalmak kultúrájának” 120. oldal). Az egyéni erő az internetes személyiségi markerek – technológiai azonosítók birtoklásában rejlik, mint amilyen az email postafiókon, vagy egyéb webes felületen keresztül intézett diskurzusok; a társadalmi erő pedig elősegíti azon technológiai korlátok lebontását, amelyek gátolják a magánéletet, az autonómiát és a szólásszabadságot. A Real Networks’ RealJukebox meghekkkelése Jordan szerint jó példa az egyéni és társadalmi kibererő összefeszülésének, ahol a technológia lehetővé teszi felhasználó-profilok monitorozását a személyiségi jogaink rovására. Végezetül Graham leírja, hogy a kibertér egyre kolonizáltabb a vállalati érdekek, az új gazdasági formák mentén, és a szellemi tulajdonhoz fűződő jogok mellett/helyett nagyobb szerepet kap a közérdek.

Minden kiber?

Visszatérő témák, toposzok és feszültségek kötik össze a fejezeteket: hozzáférés (ki irányít, ki teremt, ki fogyaszt?), beszűkülés (mi gátolja, vagy növeli a társadalmi interakciókat?), kereskedelem versus közösség (a vállalati érdekek kontrollja szembeállítva az aktivistákkal, nőekkel, polgárokkal), és erő (kinek van, kinek nincs?). Számos szerkesztett kiadvány foglalkozik az internet társadalmi, politikai és etikai vonatkozásaival, de ezek közül sok csak rövid ideig valid teoretikus megfogalmazásokat tartalmaz, ráadásul igen determinisztikusan vagy utópisztikusan. *A Living with Cyberspace: Technology and Society*

in the 21st Century egyes tanulmányai szintén beilleszthetők ebbe a sorba (a kiberfeminizmus nézetei elég erősen megkérdőjelezhetők), de ez egyfelől magyarázható azzal az egyszerű okkal, hogy a 2002-ben leírtak csak részben állják meg a helyüket 2013-ban. Ennek ellenére is a kötet esszéi között akad olyan mű, amely mégis lehetőséget kínál a kibertér számos aspektusának vizsgálatára, és alapot ad a további kutatásokhoz. Például ahhoz, hogy felülbíráljuk a benne leírtakat.

A felhasznált tanulmánykötet

John Armitage és Joanne Roberts: *Living with Cyberspace: Technology and Society in the 21st Century*, Continuum; 2002.